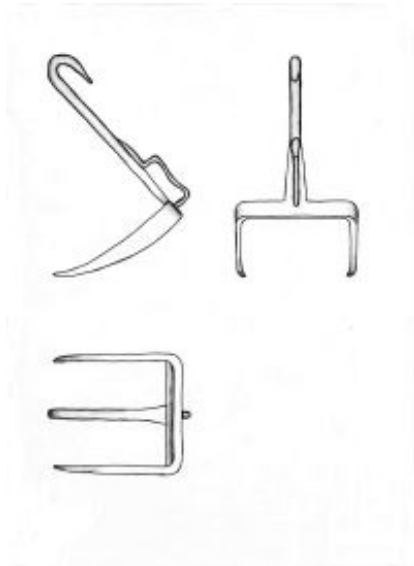

De paardenmesthaak

Johan David in *Eigen Schoon en De Brabander*, 67 (1984), p. 64-66

Summary The horse dung drag was used in Brabant and Haspengouw (Belgium) to draw the dung out of the stable with a horse. The tool does not seem to be described by the agricultural writers.

Stro, ook wel heide, houtkrullen, turf e.d.m. strooit men in de stal om de dieren schoon te houden en te isoleren. De uitwerpselen vermengen zich dan met dat strooisel en vormen de kostbare mest.

Regelmatig dient de stal uitgemest te worden. De frequentie daarvan verschilt sterk. In de paardenstal gebeurt dat vaak elke dag of om de andere dag. In de koeienstal tweemaal per week, maar sommige auteurs raden aan verscheidene weken te wachten. In de z.g. potstal, die in het noorden van ons land voorkwam, bleef de mest uiteraard nog langer liggen.

De hoeveelheid mest die men per dier en per jaar in de stal vindt, hangt vanzelfsprekend af van het gewicht van het dier, van zijn voedsel, van het feit dat het al dan niet binnen blijft, van het strooisel e.d.m. Een gemiddelde zou 9-11.000 kg/jaar zijn voor een paard, 11.000 voor een koe, tot 25.000 voor zwaar mestvee. Uitmesten is dus een heel werk.

Behalve in de potstal, trekt men normaal de mest van onder de dieren met behulp van een mestvork, en maakt men er telkens hoopjes van. Daarna laadt men hem op een kruiwagen. Soms ook wel, op een draagbaar of op een slee. Waar de afstand tussen de stal en de mestbewaarplaats klein is, trekt men niet zelden de hopen naar buiten met een (hand)mesthaak. Het is opvallend dat de meeste landbouwkundige handboeken veel aandacht besteden aan de mestproductie, -bewaring en -toepassing, maar dat ze doorgaans weinig of niets zeggen over het uitmesten zelf. Men was blijkbaar de mening toegedaan dat die bewerking te eenvoudig was om veel uitleg te vereisen, en dat ze niet verbeterd kon worden.

De transportband en de moderne stallingen hebben bewezen dat ook daar verbetering mogelijk was, maar reeds voordien heeft men dat werk willen vergemakkelijken, namelijk door het gebruik van de paardenmesthaak.

De paardenmesthaak bestaat uit een ca 55 cm lange stang met een kleine haak aan een uiteinde en twee op 20-30 cm afstand van elkaar staande gebogen tanden van ca 40 cm lengte aan het ander. Op de stang, dicht bij de tanden is doorgaans een rechthoekige beugel bevestigd. Het werktuig weegt zo'n 10 kg en is met de hand gesmeed.

Hoe wordt nu aan de slag gegaan? De eerste fase van het werk, namelijk het verwijderen van de mest van onder de dieren, is delicaat en wordt nog met de vork uitgevoerd. Men maakt evenwel grotere hopen. Men neemt dan de paardenmesthaak met beide handen, de linker in de beugel, de rechter bij het uiteinde, en slaat de tanden in het mest. Men pikt dan de kleine haak in de ring van de trekknuppel en het paard trekt de hele hoop naar de mestbewaarplaats. Men draagt met één hand in de beugel het werktuig terug naar binnen, en men begint opnieuw.

Aldus vermijdt men het moeizaam laden op de kruiwagen. De hoeveelheid die in één rit vervoerd wordt, zou ook groter zijn, maar vergelijkende cijfers daaromtrent ontbreken.

De paardenmesthaak schijnt in de vakliteratuur niet beschreven te zijn. Bij Fouquet¹ leest men wel "in zekere boerderyen worden de stalbedden met pis doordrongen en met uitwerpsels beladen, na van onder de dieren te zyn getrokken, gesleurd naar het depot by middel van eenen haek, dien men in de stroomassa vestigt door van boven naar onder te slaen; vooralleer het deel mest weg te trekken, waerin men den haek heeft gestoken, wringt men dezen verscheidene malen om zoodanig dat hy met het stroo dat er aen vastzit eene soort van rol maekt". Daar is echter geen sprake van een paard. Bovendien geeft J.L. Van Aelbroeck² een afbeelding van een (hand)mesthaak, waarover hij schrijft "de paardenhaak, is een kromme ijzeren drietand op eenen stok van vijf voeten lang, dienende om den mest uit de stallingen te trekken en ook te velde de wagens te ontladen".

Steekproeven bij landbouwers, genomen over het hele land schijnen te laten vermoeden dat de paardenmesthaak slechts op grote boerderijen in Brabant en hier en daar in Hespengouw bekend was³. Navraag bij verscheidene binnen- en buitenlandse musea was vruchteloos: het werktuig is overal onbekend, behalve "in Zuid-Limburg, meer bepaald in Haspengouw"⁴. De historici schijnen er geen aandacht aan geschonken te hebben⁵.

De documentatie is dus schaars. Bepalen hoe oud de paardenmesthaak is, kan voor het ogenblik niet. Wellicht zou archiefonderzoek ons verder kunnen helpen.

Heden duidt de landbouwer paardenmesthaak evenwel aan met "mesthaak", en men mag vrezen dat die benaming ook vroeger in gebruik was, zodat men het

¹ FOUQUET, *Grondverhandeling over de meststoffen en vetten*, Brussel, 1852 – 55, blz. 92.

² J.L. VAN AELBROECK, *Werkdadige landbouwkunst der Vlamingen*, Geznt, 1823, pl. 14 (zie J. DAVID, *Het handgereedschap op de hoeve. Technische documentatie voor 1860 verschenen*, Leuven, 1975, blz. 54-55). Ook H.J. VAN HULLE, *De moesthoevenierderij*, Brussel, s.d. (fig. 9)(zie J. DAVID, op cit. 239-240) "sleurt de mest uit den stal bij middel van den mesthaak".

³ Ik dank de heer A. Luyckx voor zijn bereidwillige hulp bij deze enquête.

⁴ Antwoord van collega M. Laenen, conservator van het Openluchtmuseum van Bokrijk.

⁵ Zie A. ELOY, *Oud landbouwgereedschap. Nederlandstalig bibliografisch en iconografisch bronnenmateriaal ...*, Gent, 1983: 458.

onderscheid niet kan maken tussen het handwerktuig en het bespannen werktuig.

Wij hebben bovendien gezien dat "paarden-haak" ook wel eens gebruikt wordt om de (hand)mesthaak aan te duiden.

Hoe dan ook, de paardenmesthaak dient bij het gereedschap van de Vlaamse boer gerekend te worden, en hij vormt een hoofdstukje meer in de geschiedenis van de z.g. manutentie, die nog geschreven moet worden.